

هیئت رزمندگان اسلام

(از تأسیس تا پایان دوران اصلاحات)

www.ketab.ir

- سرشناسه :
عنوان و نام پدیدآور: خجسته باقرزاده، کمیل، ۱۳۶۰-
هیئت رزمندگان اسلام (از تألیف کتابخانه پایان دوران اصلاحات) /
تألیف کمیل خجسته باقرزاده
مشخصات نشر: تهران: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری: ۱۷۲ ص: ۵/۲۱×۱۴/۱۴ س.م.
فروست: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی؛ ۹۹۵.
جامعه‌شناسی سیاسی؛ ۴۳.
شابک: ۷۹۵-۷۹۵-۴۱۹-۹۶۴-۹۷۸ : ۷۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: هیئت رزمندگان اسلام
موضوع: سازمان‌های اسلامی — ایران
شناسه افزوده: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی
رده‌بندی کنگره: DSR ۱۶۱۵ / ۳۹۹
رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۴۳۰۶
شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۸۶۹۱۸

مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات

عنوان: هیئت رزمندگان اسلام (از تألیس تا پایان دوران اصلاحات)

تألیف: کامیل نخست باقرزاده

نوبت چاپ: اول، تابستان ۱۳۸۵

شمارگان: ۱۰۰۰ قیمت: ۲۰۰۰ تومان

حروف چینی و لیتوگرافی: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۶-۷۹۵-۴۱۹-۹۶۴-۹۷۸

ISBN: 978-964-419-795-6

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبه‌روی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۱۹۵۴،

مرکز اسناد انقلاب اسلامی. صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irdc.ir

فهرست مطالب

۱۱	 مقدمه
۱۳	 پیشگفتار
۱۹	 فصل اول: چهارچوب، ته لیلی
۲۲	 اجتماع سیاسی
۲۳	 الف) جامعه‌ی مدنی
۲۴	 ب) خصوصیات جامعه‌ی مدنی
۲۷	 اجتماع از نگاه پارسونز
۲۷	 الف) فضای کنش
۲۷	 ب) نظام فرعی فضای کنش
۲۹	 ج) کنشگران؛ بازیگران فضای کنش
۳۰	 د) نظام کنش
۳۱	 ه) شروط نظام کنش
۳۲	 و) عوامل برهم‌زننده‌ی نظام کنش
۳۴	 ز) اقدامات حفظ نظام کنش
۳۶	 هویت

۳۷..... هویت چگونه ساخته می شود؟

۳۸..... بروز هویت

۳۹..... پیوند بین کنشگران قدیم با جدید

۴۰..... گسست نسلی و هویت

۴۲..... جامعه پذیری هنجارها؛ راهی برای پیوند بین کنشگران

۴۴..... چهارچوب تحلیلی

۴۵..... سه کار برای حفظ نظام

۴۹..... نتیجه گیری

۵۱..... فصل دوم: سبب تاریخی هیئت رزمندگان اسلام

۵۴..... علت تأسیس هیئت رزمندگان

۵۵..... زمینه های تأسیس هیئت رزمندگان

۵۷..... تأسیس هیئت رزمندگان

۶۰..... سیاست گذاری در هیئت رزمندگان اسلام

۶۱..... کارویژه های هیئت رزمندگان

۶۲..... الگوی سازمانی هیئت رزمندگان اسلام در زمان تأسیس

۶۴..... نهادهای حامی هیئت رزمندگان

۶۵..... نتیجه

۶۷..... فصل سوم: دوران سازندگی؛ تلاش برای استحاله ی کنشگران

۷۰..... تاریخچه ای از فضای کنش

۷۴..... تلاش برای ازین بردن ساخت جامعه ی مدنی

۷۶..... وضعیت نظام کنش در دوران سازندگی

۷۸	آسیب‌شناسی نظام کنش در دوران سازندگی
۸۶	استحاله از درون
۸۹	حضور و فعالیت هیئت رزمندگان
۹۰	ظهور کارگزاران

فصل چهارم: دوران اصلاحات؛ تلاش برای غلبه بر عقلانیت

۹۵	انقلاب اسلامی
۹۷	مقدمه
۹۸	عرضه‌ی قاب
۱۰۰	نفوذ به امنیت
۱۰۲	مدل فروپاشی شوروی
۱۰۷	فضای کنش در دوره‌ی دوم خرداد
۱۱۱	چهارچوب عملیاتی مدل فروپاشی شوروی
۱۱۴	الف) مطبوعات زنجیره‌ای
۱۱۵	استراتژی روزنامه‌های زنجیره‌ای
۱۲۲	مقابله با روزنامه‌های زنجیره‌ای
۱۲۵	ب) توجه به سازمان‌ها و تشکلهای غیردولتی
۱۲۶	حضور هیئت رزمندگان در فضای دوم خرداد
۱۳۴	لایه‌های حمایتی هیئت رزمندگان
۱۳۴	حفاظت اطلاعات
۱۳۴	صداوسیما
۱۳۵	نتیجه
۱۴۱	نتیجه‌گیری

دستاوردهای هیئت رزمندگان: ۱۴۳

۱. حفظ و توسعه‌ی شبکه‌ی نیروهای انقلاب ۱۴۳

ضمیمه ۱۴۷

کتابنامه ۱۵۵

نمایه ۱۶۱

www.ketab.ir

مقاله

انقلاب‌ها را به استمرار خود، به نهادهایی که بتوانند آرمان‌ها و ارزش‌های انقلابی را در بست جامعه جاری ساخته و مبانی آن را ترویج نمایند، نیاز دارند. یکی از این نهادها برای مداوم ارزش‌ها و تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی ایران، هیئت رزمندگان اسلام است. این هیئت به عنوان نهاد منتقل‌کننده‌ی آرمان‌ها و ارزش‌های انقلاب اسلامی، جایگاه مهمی را در حفظ و تداوم انقلاب اسلامی در نظام اسلامی به دست آورده است.

انگیزه‌ی تأسیس «هیئت رزمندگان اسلام» مقابله با جریان تهاجم فرهنگی دهه‌ی هفتاد در ایران بود. این نهاد محصول فرایند راپ، تحولات و فضای سیاسی، فرهنگی و اجتماعی حاکم بر آن دهه‌ی کشور بود. پس از سخنرانی رهبر معظم انقلاب اسلامی درباره‌ی تهاجم فرهنگی در ۱۳۶۸ و استمرار آن سخنان و مطالبه و پیگیری ایشان، بسترهای لازم برای شکل‌گیری و توسعه‌ی فعالیت‌های فرهنگی - اجتماعی این هیئت به وجود آمد.

هیئت رزمندگان اسلام در شرایطی به وجود آمد که جامعه به شدت دچار خلأ معنوی، فرهنگی و مذهبی بعد از جنگ تحمیلی هشت ساله شده بود. پس از پایان جنگ و در دوران موسوم به «سازندگی»، حضور تکنوکرات‌ها در قدرت سبب شد مسیر عدالت‌طلبی فراموش شود و سپس در دوره‌ی اصلاحات نیز گفتمان حاکم بر دولت با عنوان «توسعه‌ی سیاسی»، فضای جامعه را سیاست‌زده کرد. اصلاح‌طلبان تندرو در این دوره به دنبال

سکولاریسم بودند و مباحث جدی اندیشه‌ای درباره‌ی اصل وجودی جامعه‌ی مدنی از نوع غربی را به راه انداخته بودند. در این اوضاع بود که هیئت رزمندگان اسلام پس از پیگیری‌های عده‌ای از رزمندگان هشت سال دفاع مقدس که نقش مؤثری در آن دوره داشتند، در اواسط دهه‌ی هفتاد متولد شد. نهاد هیئت رزمندگان به مرور و مخصوصاً در نیمه‌ی دوم دهه‌ی هفتاد و نیمه‌ی اول دهه‌ی هشتاد، نقش بسیار مؤثری در حفظ گفتمان انقلاب اسلامی در برابر حمله‌های مختلف ایفا کرد. هیئات رزمندگان با اندیشه و تفکر حفظ ارزش‌های دینی و ارزشی، در اکثر قریب به اتفاق شهرها تشکیل شد. این هیئات که شبک و ساق آن اکثراً همان شیوه‌ی سنتی هیئت‌ها بوده در مناسبت‌ها و مراسم مذهبی، "گرد عملیات‌ها و یا شهدا با برگزاری مراسم، باعث و بانی تجمعات رزمندگان رگن‌های رزم، بسیجیان، خانواده شهدا، ایثارگران و در مجموع اقشار مختلف امت حزب‌اللهی و متدین بوده است.

در این کتاب به مطمحده‌ی نقش هیئت رزمندگان اسلام، به عنوان نهادی برای حفظ ارزش‌های نظام اسلامی در مقابل عوامل برهم‌زننده‌ی آن و نیز علل و نحوه‌ی تشکیل آن پرداخته شده است.

در پایان ضمن تشکر از زحمات نویسنده‌ی محترم، از تلاش‌های ناظران علمی اثر، آقایان دکتر اکبر اشرفی، دکتر رشید جعفرپور، فرشاد وحدت آزاد و همچنین همکاران محترم در مؤسسه‌ی فرهنگی سری و انتشارات قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

پیشگفتار

نظام جمهوری اسلامی ایران برآمده از انقلابی است که براساس آرمان و عقیده به پیروزی اسلام است. این نظام برای حفظ و تثبیت خود نیاز به انتقال ارزش‌هایش به نسل بعدی دارد، پس ضروری است که در پی ابزار و روش‌هایی برای تحقق این مهم باشد.

جمهوری اسلامی ایران در زمانی که حال و هوای انقلابی‌گری در آن رو به خاموشی می‌رفت و کم‌فروغ می‌شد، دست به آسیب‌شناسی و بهسازی خود برای بازسازی این روحیه زد. از این رو پس از پایان جنگ و تا اواسط دهه ۸۰، این نظام در برخورد با آسیب‌هایی که از آن وارد می‌آمد، دو دوره‌ی متفاوت را تجربه کرد. یکی از تدابیری که در این دوره برای حفظ انقلاب انجام گرفت، تأسیس و توسعه‌ی «هیئت رزمندگان اسلام» به عنوان یک نهاد حافظ ارزش‌های انقلاب اسلامی در سراسر کشور بود.

هیئت رزمندگان اسلام در دوره‌ی سازندگی و در مقابله با آسیب‌های تصمیم‌سازی سیاست‌گذاران فرهنگی - اقتصادی آن دوره به وجود آمد. پیام‌هایی که هیئت رزمندگان اسلام در این دوره برای مخاطبانش ارسال می‌کرد، عمدتاً پیام‌های سلبی بود و بیشتر نقش هشدار داشت. دلیلش هم این بود که هیئت در دوره‌ی تأسیس قرار داشت، لذا راهبردش بر این اساس

شکل گرفته بود که جایگاه خود را به عنوان یک نهاد مرجع تثبیت کند. هدف از این راهبرد هیئت رزمندگان اسلام این بود که هم نیروهای رزمنده را دوباره جمع کند - نیروهایی که پس از جنگ پراکنده شده بودند - و هم بتواند در مقابل جریان‌های انحرافی یا خرافه‌ای ایستادگی کند که در حال رخنه به درون نیروهای رزمنده بودند.

دوره‌ی بعد، هیئت رزمندگان اسلام در مقابل جبهه‌ی دوم خرداد و گفتمان ضد ارزشی حاکم بر آن آرایش گرفت. در این دوره رفتار هیئت در مقابل مسائل سیاسی و فرهنگی کشور، هم جنبه‌ی ایجابی به خود گرفت و هم جنبه‌ی سلبی. سازش‌همچنان ادامه یافت. همین رفتارهای ایجابی و سلبی هیئت رزمندگان - که با کمک نهادهای پشتیبانش و به صورت چندلایه از خود بروز داد - از مهم‌ترین گام‌هایی بود که سرانجام باعث شد جریان برانداز به اهداف خود نرسد و دوباره مهمان در دوره‌ی نهم انتخابات ریاست جمهوری به گفتمان ارزش‌مدار جلب شود.

مسئله‌ی اساسی مورد بحث این است که «هیئت رزمندگان اسلام در تحولات سیاسی ایران چه نقشی را ایفا کرده است؟» در سال ۱۳۵۷ و با پیروزی انقلاب اسلامی، حکومتی جدید در ایران تأسیس شد که هم در قالب و هم در محتوا با نظام‌های پیشین کاملاً مغایر و متفاوت بود. نظام جمهوری اسلامی ایران برآمده از انقلابی است که براساس آرمان و ایدئولوژی به وجود آمد و از آنجا که نظام‌های متکی به ایدئولوژی، برای حفظ و تثبیت خود نیازمند به انتقال ارزش‌هایشان به نسل بعدی هستند، جمهوری اسلامی نیز به دنبال ابزار و روش‌هایی برای تحقق این امر بوده است.

اما عموماً نظام‌های مبتنی بر ایدئولوژی قادر به انتقال ارزش‌هایشان نیستند و از بین می‌روند. از این رو بسیاری از اندیشمندان، نسل سوم انقلاب‌ها را

نسل برهم‌زننده‌ی انقلاب‌ها می‌دانند، زیرا ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب‌ها اغلب به آنان منتقل نمی‌شود. به تعبیر ابن‌خلدون با ضعیف‌شدن عصبیت، قدرت و اقتدار حاکمیت رو به زوال می‌رود و زمینه‌ی شکست این گروه و پیروزی نیروهای منسجم جدیدی که بر مبنای عصبیتی دیگر شکل گرفته‌اند، فراهم می‌آید. به این ترتیب، ادوار مختلفی یکی پس از دیگری و در مدتی که عمر متوسط آن سه نسل است، امتداد می‌یابد.^۱

انقلاب‌ها به نهادهایی نیاز دارند تا بتوانند خود را امتداد و ادامه دهند. یکی از این نهادها برای انقلاب اسلامی ایران، هیئت رزمندگان اسلام بود. این هیئت توانست به گونه‌ای که قادر است حافظ و منتقل‌کننده‌ی ارزش‌های انقلاب اسلامی باشد، جاگاه مهمی در حفظ انقلاب اسلامی به دست آورد. یکی از نقاط مهم در تاریخ انقلاب اسلامی ایران، تصادم جریان‌های برانداز انقلاب با انقلابیون در دوران موسم به «رران دوم خرداد» بود. این نزاع در حوزه‌ی ارزش‌ها و آرمان‌ها متبلور بود، زیرا در به نظر عده‌ای از سیاسیون، زمان از بین رفتن آرمان‌های انقلاب و ازهم‌پاشیدن نظام جمهوری اسلامی ایران فرا رسیده بود و این مسئله آن‌قدر جدی بود که بالاترین مقام وقت ایالات متحده آمریکا (بیل کلینتون) رسماً و علناً از جریان برانداز و ضد انقلاب در سال ۱۳۷۸ حمایت کرد. اما سرانجام جریان برانداز به هدفش نرسید و برخلاف تصور اغلب تحلیل‌گران، مردم در دوره‌ی نه‌م انتخابات ریاست‌جمهوری به کاندیدایی رأی دادند که در شعار و در عمل بیشترین قرابت را با ارزش‌های انقلاب اسلامی داشت و از آن پس جمهوری اسلامی وارد دوران جدیدی از تاریخ خود شد.

۱. حمید پارسانیا، حدیث پیمانه، قم، معاونت امور اساتید و دروس معارف اسلامی، زمستان ۱۳۷۶، ص ۳۸

تعاریف و مفاهیم اولیه و مبنایی این پژوهش شامل پنج مفهوم زیر است:

الف) گسست نسلی: دو نوع گسست نسلی وجود دارد: «اول، گسست در آداب و عادات کهنه و جدید نسل جوان و پیر که به اقتضای گذر عمر متفاوت می‌شود. این مراتب در ادبیات ایران و دیگر کشورها آشکار است. آنچه در گلستان سعدی آمده، در ادبیات (آمریکای) لاتین نیز آمده است. میل جوانان به اقتضای انرژی‌های فراوان جوانی همواره به چیزهای نو، جدید و نسبتاً آزاد از قیود است. دوم، گسست در اندیشه، فرهنگ و نیز ایدئولوژی و آرمان است»^۱.

بحرانی‌ترین ررس، گسست نسلی «دوره‌ی ۳ تا ۵ ساله‌ی شروع بلوغ جسمی تا بلوغ نسلی روح» فرزند است. پس از این دوره است که محبت، همدلی و سمپاتی دوباره جایگزین کینه و دشمنی و آنتی‌پاتی می‌شود، رابطه‌ها گرم می‌شود و گسست نسلی از میان می‌رود. البته مگر آنکه گسست‌ها از سطح اختلاف سن و تجربه‌ی زمان بگذرد و به حد گسست فرهنگی انتقال یابد»^۲.

ب) هویت: «فرهنگ معین» واژه‌ی «هویت» را این‌طور تعریف کرده است: آنچه موجب شناسایی شخص باشد؛ یعنی آنچه که باعث تمایز یک فرد از دیگری باشد. پس هویت در خلأ مطرح نمی‌شود. شما یک خود (Self) وجود دارد و یک غیر (Other) و گرنه شناسایی و هویت معنی پیدا نمی‌کند. فرهنگ آکسفورد، از هویت به‌عنوان چیستی و کیستی افراد یاد می‌کند. واژه‌نامه‌ی Blakwell نیز - که به اندیشه‌ی اجتماعی معروف است - می‌گوید: هویت مشتق از ریشه‌ی لاتین Idem است به معنی تشابه و تداوم. این تعریف

۱. علی‌اکبر علیخانی، گسست نسل‌ها، تهران، جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۲، جلد ۱، ص ۲۱

۲. همان، ص ۲۲

بسیار رسا است. یعنی در آن یک اشتراک، ثبات، تشابه و وحدت وجود دارد. مفهوم محوری هویت «خود» است. ویلیام جیمز می گوید: «آنجا که من بتوانم بگویم که این من واقعی من است، آنجا هویت است».

ج) براندازی: «انهدام و واژگون کردن حکومت یک کشور توسط افراد همان کشور را براندازی می گویند»^۱.

د) تغییرات اجتماعی: تغییرات اجتماعی اصطلاحاً عبارت از فرایندی است شامل جایگزینی کمی و کیفی پدیده های اجتماعی که ممکن است با برنامه یا حتی بی برنامه باشد. این تغییرات اجتماعی مشتمل بر شش وجه^۲ است:

۱. هویت تغییر: هویت اجتماعی که مورد تغییر قرار می گیرد.
۲. سطح تغییر: بستگی به روش سطح بندی دارد. یک نوع تقسیم بندی این است که سطوح را به فردی، گروهی، سازمانی، نهادی و جامعه تقسیم کنیم.
۳. دوره ی زمانی: زمان های مختلف فرایند تغییر
۴. جهت تغییر: مسیر و الگوی حرکت را مشخص می کند.
۵. اندازه ی تغییر: می تواند حاشیه ای، جامع، انقلابی باشد.
۶. نسبت با معیار: براساس مقیاس قراردادی، تدریجی یا سرعتی، مداوم یا مقطعی و منظم یا غیر منظم باشد.
- ه) جامعه پذیری: جامعه پذیری فرایند یادگیری مستمر است. یادگیری تدریجی هنجارها و ایستارها که هرگز واقعاً پایان نمی پذیرد. از این رو شخصیت فرد همواره در حال دگرگونی است. در جامعه پذیری سیاسی، با انتقال فرهنگ از نسلی به نسل دیگر موجبات حفظ و نگهداری فرهنگ

۱. علی آقابخش، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، نشر چاپار، ۱۳۷۹، ص ۵۷۱

۲. جواد یگانه و دیگران، تغییرات اجتماعی برنامه ریزی شده، تهران، اداره کل تحقیق و توسعه ی صدا،

۱۳۸۰، ص ۳

سیاسی یا تغییرات آن فراهم می‌گردد. جامعه‌پذیری سیاسی روندی آموزشی و پرورشی دارد که در جستجوی تلقین ارزش‌ها، هنجارها و سمت‌گیری‌ها در ذهن کنشگران است. در مورد نحوه‌ی انتقال هنجارها - یا همان جامعه‌پذیری - باید بر دو نکته تأکید کرد: نخست اینکه جامعه‌پذیری می‌تواند به شکل انتقال و یادگیری مستقیم یا غیرمستقیم باشد. جامعه‌پذیری مستقیم حالتی است که ضمن آن، اطلاعات و ارزش‌ها یا احساسات صراحتاً انتقال می‌یابد.

www.ketab.ir